

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПІДГОТОВКИ

ЮНАЦЬКИХ КОМАНД З ФУТБОЛУ

АНДРІЙ ДУЛБСЬКИЙ

Львівський державний інститут фізичної культури

Підвищення майстерності футболістів команд майстрів пов'язане із кваліфікованим навчанням грі дітей, які займаються футболом. Науково-педагогічні дослідження на основі аналізу вікових особливостей дитячого організму підтверджують можливість і доцільність початку занять футболом з молодшого шкільного віку (В.В.Варюшин, 1968, В.І.Козловський, 1969, Я.Палфаї, 1973, А.Залка, 1974).

Особливе місце в процесі навчання юних футболістів повинно бути відведене процесу виховання індивідуальної та командної "тактичної грамотності" гравців (М.С.Полішкіс, 1976). Адже вдало обрана тактика поряд з досконалою технікою створює передумови для досягнення високих спортивних результатів. При сучасному високому рівні спортивних досягнень у боротьбі рівних суперників тактична підготовка окремих футболістів і команд, в цілому, набуває першочергового значення (О.М.Зеленцов із співавторами, 1989, М.М.Люкшинов, 1989).

Аналіз науково-методичної літератури з футболу доводить, що питання методики тактичної підготовки юних футболістів висвітлюється досить односторонньо, і, як правило, автори наукових робіт обмежуються узагальненням досвіду підготовки дорослих спортсменів. Диференційований підхід можна відзначити хіба що у А.К.Абрамова (1979), який розподіляє процес навчання тактиці гри на такі етапи: 1-й етап (8-11 - річні юні футболісти) - ознайомлення з основами тактики гри; 2-й етап (12-14 - річні) - навчання і початок удосконалення основ тактики гри; 3-й етап (15-17 - річні) - навчання і вдосконалення тактичної підготовки.

В.І.Козловський із співавторами (1984) пропонує не менш цінний матеріал - велику кількість засобів тактичної підготовки для юних футболістів 8-10-ти, 11-15-ти, 16-18-ти років. Проте в жодній науковій роботі не розглядається проблема моделювання тактичних дій у процесі підготовки та у структурі змагальної діяльності юних футболістів.

Незаперечним є той факт, що гра в футбол, з психофізіологічної точки зору, - це процес, контроль якого є непростим завданням. Тому в умовах, які дозволяють моделювати основні елементи змагальної діяльності, тобто в умовах навчально-тренувального процесу,

визначаються найбільш раціональні алгоритми техніко-тактичних дій, зворюється надійність індивідуальної та колективної реалізації основних параметрів гри, визначається динаміка стану спеціальної підготовленості футболістів (О.М.Зеленцов, В.В.Лобановський, 1998).

З метою аналізу досвіду роботи і педагогічних позицій провідних тренерів дитячих команд з футболу, а також для вивчення особливостей використання методів моделювання в процесі тактичної підготовки юних футболістів нами була розроблена "Анкета тренера". В анкетуванні взяли участь тренери з футболу дитячо-юнацьких спортивних шкіл, училища фізичної культури, груп підготовки при командах майстрів і клубних командах західного регіону України, всього - 97 тренерів.

Аналіз проведеного анкетування дозволив виявити певні закономірності:

1. Час, який відводиться на тактичну підготовку юних футболістів 14-16-ти років, у річному циклі навчально-тренувальної роботи зростає із віком юних спортсменів: з 12,9% - у 14-річному віці, до - 20,5% - у 16-річному.

2. Час, який відводиться на індивідуальну тактичну підготовку, зменшується з віком юних футболістів: з 50,9% - у 14-річному віці до 45,3% - у 16-річному.

3. Методи моделювання змагальної діяльності в навчально-тренувальному процесі юних футболістів застосовують тільки 27% тренерів, які працюють в системі дитячо-юнацького футболу.

Необхідно зазначити, що у питанні методики тактичної підготовки спостерігається протилежна тенденція: із збільшенням об'єму загальної тактичної підготовки зменшується відсоток індивідуальної тактичної підготовки, тобто тренери у навчально-тренувальному процесі надають перевагу розучуванню та вдосконаленню групових і командних тактичних дій. Таким чином, вік 14-15-ти років - це період, коли є можливість за допомогою індивідуального тренування розвивати ті якості юних футболістів, які в майбутньому актуалізуються як тактичні здібності, тоді як у 15-16 - річному віці можна закладати фундамент підготовки до моделей гри кваліфікованих дорослих команд.

Але одночасно більшість тренерів юнацьких команд нехтують використанням методів моделювання змагальної діяльності. Основним аргументом щодо несприйняття моделювання як важливого методу підготовки, є твердження, що лише висококласні команди з потужною матеріально-технічною базою і великим людським потенціалом можуть дозволити собі застосування такого підходу в підготовці команд до матчів. Крім цього, результати анкетування підтверджують, що тренери, які відкидають ідею моделювання як методу підготовки, використовують,

за стихійно-емпіричним принципом, елементи моделювання, особливо, при вдосконаленні групових і командних тактичних дій.

Результати дослідження змагальної діяльності команд-учасниць Чемпіонату світу 1998 року у Франції, а також команд майстрів України та кваліфікованих юнацьких команд Львівщини свідчать, що показники командної ігрової активності (загальна кількість техніко-тактичних дій (ТТД) у процесі одного матчу) футболістів команди "Карпати" (Львів) - 689,5, ФК "Львів" - 684,9 і збірної команди з футболу Львівського училища фізичної культури 1981-82 р.н. - 667,3, суттєво не відрізняються від кількісних показників збірних команд Франції (695,3), Бразилії (702,1), Голландії (689,9) та Аргентини (701,4) і показниками зарубіжних клубних команд, які приймали участь у турнірі Ліги чемпіонів 1997-98 рр., "Реал" (Іспанія) - 680,5 і "Ювентус" (Італія) - 699,8. Проте коефіцієнт надійності виконання ТТД зарубіжними майстрами (0,72-0,81) вищий у порівнянні з футболістами "Карпат" (0,70), ФК "Львів" (0,68) і юними футболістами ЛУФК (0,63).

Аналіз командної структури техніко-тактичної діяльності виявив, що юні футболісти застосовують складні технічні прийоми (передачі вперед, довгі передачі, удари в площину воріт) не так часто, як гравці команд майстрів. До того ж, коефіцієнт надійності виконання даних ТТД у юних спортсменів (відповідно - 0,65; 0,44; 0,46) нижчий від показників дорослих футболістів (відповідно - 0,80; 0,51; 0,55). Аналогічна картина спостерігається і при організації індивідуальних та групових наступальних дій. При практично рівній кількості організованих комбінацій, проведених атак і виконаних завершальних ударів юні футболісти помиляються при цьому значно частіше (коефіцієнт ефективності таких дій у дорослих - відповідно - 0,80; 0,64; 0,40; у юнаків - відповідно - 0,72; 0,57; 0,34).

Отримані результати свідчать, що у процесі гри як юнацькі, так висококваліфіковані дорослі команди з футболу проводять, в середньому, до 200 різноманітних комбінацій, з яких 55,4% мають наступальний характер. Наступальні дії з використанням флангів складають 59,4%, через центр проводиться 40,6% атак. 59,9% забитих м'ячів припадає на наступальні дії, які розпочиналися на флангах і завершувалися в центральній зоні на відстані 10-18м від воріт.

Встановлено, що характерною рисою сучасної організації гри є проведення двох-трьох-чотирьохходових комбінацій (52,3%). Після таких комбінацій було забито більше половини всіх м'ячів (51,4%). При збільшенні кількості ходів у комбінаціях відповідно знижуються показники виконання завершальних ударів і забитих м'ячів.

Проведений аналіз командної змагальної діяльності команд майстрів юнацьких команд з футболу засвідчив, що у грі висококваліфікованих дорослих команд основними засобами ведення гри є:

1. Раціональне поєднання швидкого і позиційного варіантів організації атаки (вклад у загальну дисперсію вибірки - 29,3%).
2. Завершення колективних наступальних дій довгою верховою передачею м'яча і ударом ногою або головою у площину воріт (27,5%).
3. Контроль м'яча в середній зоні з метою створення ігрової переваги над суперником (14,9%).
4. Гра на випередження з метою перехоплення м'яча (12,7%).

Для гри юнацьких команд характерними є такі фактори:

1. Недостатня різносторонність техніко-тактичної підготовленості юних футболістів (25,5%).
2. Ефективне завершення наступальних дій з метою досягнення результату у грі (14,4%).
3. Гра на випередження з метою відбору м'яча (11,8%).
4. Поєднання швидкого і позиційного варіантів наступальних дій (9,5%).

Звертає на себе увагу те, що при аналізі структури змагальної діяльності команд майстрів найвагомим фактором є поєднання швидкого і позиційного варіантів організації атаки із вкладом у загальну вибірку 29,3%, а у змагальній структурі юнацьких команд з футболу цей фактор займає четверте місце і його вклад у загальну дисперсію становить 9,5%. Цей факт підкреслює недостатньо налагоджену організацію гри юнацьких команд. Тоді як основним фактором у структурі змагальної діяльності юнацьких команд є недостатня різносторонність техніко-тактичної підготовленості юних футболістів. На нашу думку, цей фактор є тим чинником, який затримує підвищення рівня гри юнацьких команд з футболу.

Результати узагальнення засобів техніко-тактичної підготовки, які застосовуються у змагальному періоді дорослих і юних футболістів дозволили встановити типові вправи техніко-тактичної підготовки. Виявлено, що вправи, які використовуються у техніко-тактичних заняттях юних футболістів, за своєю структурою ідентичні до вправ, які застосовуються під час тренувань команд майстрів. Різниця полягає тільки в умовах виконання. Вправи, які пропонуються юним футболістам, менш складні і значно коротші, виконуються в умовах, далеких від ігрових, і не надто часто пропонується виконання конкретних завдань. Підкріпними є вправи, які спрямовані на вдосконалення так званих "коротких" середніх та довгих передач м'яча різними способами. В індивідуальних та колективних вправах з виконанням завершального

удару відсутні завдання на точність. Переважають вправи стереотипного характеру, без певного тактичного змісту, що, зрозуміло, не сприяє підвищенню техніко-тактичної майстерності юних футболістів.

Тому при організації педагогічного експерименту, який розпочався в жовтні 1996 року на базі збірних команд з футболу Львівського училища фізичної культури (юнаки 1981-82р.н.) та СДЮШОР-4 (юнаки 1980-81р.н.) було здійснено припущення, що розробку і практичне використання нових ефективних засобів техніко-тактичної підготовки юних футболістів необхідно проводити в умовах, які моделюють ігрові ситуації та враховують особливості, що були виявлені у процесі спостереження за змагальною діяльністю як юних спортсменів, так і футболістів високої кваліфікації.

При підборі ігрових вправ, спрямованих на вдосконалення індивідуальних та колективних наступальних дій, ми виходили із вимог відповідності до структури змагальної діяльності. У тих вправах, де відпрацьовувалися наступальні групові взаємодії, було встановлено суворий контроль за кількістю ходів, напрямком запропонованих комбінацій (через фланги чи через центр), вибором найбільш ефективних зон для останньої передачі м'яча, а також за оптимальною дистанцією результативних завершальних ударів.

Метою основного етапу педагогічного експерименту було експериментальне обґрунтування ефективності методів, спрямованих на вдосконалення колективних наступальних дій юних футболістів. Ефективність впливу розроблених і запропонованих засобів техніко-тактичної підготовки юних футболістів визначалася в процесі експерименту за такими показниками:

1. Результати виступів юних футболістів в офіційних змаганнях.
2. Якість виконання в офіційних іграх різного рівня техніко-тактичних дій (середніх і довгих передач, ведення м'яча та обігрування суперника, завершальних ударів у площину воріт).
3. Структура ігрових комбінацій, після яких було зафіксовано взяття воріт суперників (враховувалися напрямок і кількість ходів в організованих юними футболістами наступальних діях, оптимальна дистанція виконання результативних ударів у площу воріт та зони футбольного майданчика, з яких здійснювалися останні (голеві) передачі м'яча).
4. Співвідношення техніко-тактичних дій з м'ячем в залежності від обраної моделі гри (фіксувалися кількість і % браку техніко-тактичних прийомів в умовах відсутності ігрового простору (пресинг на "чужій" половині поля) та наявності ігрового простору (зустрічний відбір, пресинг на "свій" половині поля)).

5. Частота участі кожного з юних футболістів в коаліціях (групах) гравців різних амплуа, які організовували комбінаційні дії.

6. Розподіл частоти використання різноманітних техніко-тактичних прийомів юними футболістами в процесі гри.

7. Результати тестувань юних футболістів в лабораторних дослідженнях і при складанні контрольних нормативів з фізичної та техніко-тактичної підготовки.

Педагогічні спостереження за змагальною діяльністю юних футболістів проводилися протягом двох років. За допомогою відеопаратури зареєстровано і проаналізовано 40 матчів (28 - за участю всіх футболістів ЛУФК (експериментальна група) і 12 - за участю учнів СДЮШОР-4 (контрольна група)). За даний період часу було проведено п'ять етапних тестувань. Зазначимо, що за рівнем фізичної, техніко-тактичної підготовленості та за показниками психофізіологічних функцій гравці групи на початковому етапі продемонстрували приблизно однакові результати. Зафіксовані розбіжності в результатах тестування були мінімальними.

Результати проведеного через півроку проміжного тестування дозволили встановити, що юні футболісти експериментальної групи статистично достовірно ($p < 0,05$) переважають своїх однолітків із контрольної групи у чотирьох контрольних спробах із спеціальної фізичної підготовки та в п'яти - із техніко-тактичної. Таким чином, застосування методів моделювання у підготовці юних футболістів вже на другому етапі експерименту дозволило юним футболістам ЛУФК переважати своїх ровесників із СДЮШОР-4 за кількома показниками.

Тенденція до поліпшення показників експериментальної та контрольної груп зберігалася на кожному етапі експерименту. Порівняльний аналіз результатів контрольних тестувань двох груп в кінці педагогічного експерименту засвідчив, що юні футболісти експериментальної групи статистично достовірно ($p < 0,05$) мають перевагу над гравцями контрольної групи за дев'ятьма показниками.

Аналіз змагальної діяльності продемонстрував, що кількість техніко-тактичних дій в офіційних іграх обидвох команд, які приймали участь в експерименті, є практично однаковою. Але якісні показники виконання технічними футболістами окремих техніко-тактичних прийомів і ефективність виконання індивідуальних, групових і командних дій гравцями експериментальної групи були значно вищими.

Таким чином, застосування в тренувальних заняттях експериментальної групи методів моделювання сприяло підвищенню ефективності, різносторонності та результативності індивідуальних, групових і командних наступальних дій, якісному виконанню техніко-

тактичних прийомів у процесі змагальної діяльності юнацької команди з футболу.

Результати проведеного педагогічного експерименту підтвердили, що продумане використання методів моделювання з урахуванням особливостей змагальної діяльності в практиці підготовки юнацьких команд позитивно впливає на підвищення техніко-тактичної майстерності та результативності індивідуальних, групових і командних наступальних дій, дозволяє оптимізувати процес управління системою підготовки юних футболістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленцов А.М., Лобановский В.В., Ткачук В.Г., Кондратьев А.И. *Тактика и стратегия в футболе*. - К.: "Здоровья", 1989, 192с.
2. Зеленцов А.М., Лобановский В.В. *Моделирование тренировки в футболе*. 2-е вид. перероб. і доп. - К.: "Альтерпрес", 1998, 216с.
3. Люшкинов Н.М. *Формирование модельных характеристик соревновательной деятельности футболистов на основе анализа игр чемпионов мира*. - Автореф. на соиск. уч.степ. канд. пед. наук. - Ленинград 1989, 21с.
4. Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. *Футбол. Підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту*. - К.: "Олімпійська література", 1997, 288с.

MODELLING HOW EFFECTIVE METHOD OF THE TRAINING PROCESS OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS

ANDREW DULIBSKIJ

Lviv State Institute of Physical Culture

The using of the modelling methods in the training system of young football players have increase of mastery skill and efficacy of individual-groups and teams attacking actions.

ДИНАМІКА ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ І ВЛАСТИВОСТЕЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ РІЗНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

СВІТЛАНА ШУТОВА

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Баскетбол ставить великі вимоги до рівня виступів спортсменів. Її специфічні особливості гри як динамічність, швидка зміна гостр ситуацій готовність до прийняття сміливих рішень і певного ризику.